

-Lumi fantastice-

Fantasticul este conflictul dintre ordinea rational-explicabila a lumii si o alta ordine, supranatural-oculta, incompatibila cu cea dintai. Aceasta a doua ordine este perceputa foarte adesea in universul imaginar ca o contra-ordine, straina, maligna, nefasta ba chiar ca o dezordine absoluta. Fantasticul ni se dezvaluie astfel ca una dintre formele pe care le imbraca o drama specifica stilului modern- coliziunea dintre logos si fiinta salbatica.

“ Fantasticul este un scandal, o ruptura, o iruptie insolita, aproape insuportabila in lumea reala” spune Roger Caillois.

Tzvetan Todorov vorbeste, in legatura cu fantastical, despre “ ezitarea cuiva care nu cunoaste decat legile naturale pus in fata cu un eveniment supranatural”.

Literatura fantastica are la baza plasmuirile imaginatiei si isi propune sa concureze realul prin imagini misterioase, supranaturale. Ca procedeu artistic universul fantastic este valorificat de romantici.

In literatura romana Eminescu scrie nuvele romantice, fantastice, lirice si filozofice, Creanga cultiva un fantastic inteles ca supranatural, miraculous, cu elemente din mitologia universala. Caragiale propune un fantastic de tip realist cu accente tragice in nuvela “In vreme de razboi” sau parodice in nuvela “La hanul lui Manjoala”. Fantasticul din proza moderna e complicat si tulburatorimbina elemente de mitologie, de magie, de practice ezoterice (accesibile initiailor), ale paranormalului.

“La hnul lui Manjoala” propune trei nivele de interpretare: nuvela fantastica in care intamplarile sunt regizate de fortele infernului (de aici exorcizarea din final), nuvela factuala in care intamplarile devin metafora unui drum initiatic, nuvela ca parodie a literaturii fantastice. In nuvela fantasticul este un element-surpriza si pare a fi mai aproape de definitia data de Roger Caillois.

Personajul nuvelei este tanarul Fanica present in ipostaza calatorului. El se indreapta catre casa polcovnicului Iordache, din Popestii de Sus pentru a se insura cu “fata a mai mare”. Primul semn al incluziunii fantasticului este dat de povestea despre coana Marghioala. Se spune ca “umbla cu farmece”, altfel nu se explica cum a reusit sa plateasca datoriile si sa puna hanul pe picioare si nici cum hotii care au vrut s-o prade au sfarsit tragic.

In naratiunea propriu-zisa semnele fantasticului, se aglomereaza si ating un punct culminant, imposibil de receptat de catre Fanica. Astfel tentatia pe care o simte tanarul pentru frumoasa hangita are ceva malefic, pare expresia unei ispitiri careia calatorul ii face cu greu fata. Prezenta diavolului presupune lipsa dumnezeirii evideta prin lipsa icoanelor si prin aparitiile caudate ale cotoiului. Animal malefic, cotoiul reactioneaza negativ la semnul crucii tipa, fuge). Incet, Fanica e surprins de toropeala, mancarea e buna, caldura camerei ademenitoare, tamaioasa “grozava”. Ochii frumosi si privirea lor tulburatoare sunt chemare la vinderea sufletului. Mai mult, Marghioala invarte si rasuceste caciula lui Fanica ca si cum ar savarsi un ritual pagan.

Calatoria in noapte si pe un vifor de sfarsit de lume reprezinta o ruptura in planul realului, o ‘iruptie aproape insuportabila’. Calatoria e resimtita ca un discomfort fizic si suflesc. Astfel Fanica simte dureri puternice la frunte, bubuituri in urechi si frica pune

stapanire pe el. In fata apare “o mogaldeata mica sarind si topaind”, calul vrea sa-l fereasca dar farmecele il prind tot mai tare in mreje. Fanica nu tine cont de nelinistea calului si pune iedul in desaga. Din acel moment, lumea reala pierde pentru o vreme si taramul celalalt al raului si al intunericului devine lumea reala. Astfel pe cer apar doua luni calul “cade zdrobit in genunchi”, iar Fanica pare ca se va lasa prins definitiv in ispitirile diavolesti. Dar eroul are puterea sa faca semnul crucii si raul se risipeste ca un fum.

Ratacirea se termina acolo unde a inceput, la poarta hanului unde fapturnile intunericului, Marghioala si iedul, il asteapta din nou. Farmecele nu pot fi desfacute decat prin rugaciuni, post si slujbe.

Finalul este aluziv si echivoc: hanul a ars din temelii, ingropand pe Marghioala si focul purificator a curatat locul ca in mitul “Sodomei si Gomorei”. Intamplarile sunt narate de personaj, si astfel discursul narativ este marcat de subiectivism.

Un alt tip de fantastic intalnim in epopeea lui Ion Budai-Delaeau, “Tiganiada”. Este de fapt vorba despre miraculos si feeric cu influente din folclor si din traditia crestina.

In cautarea iubitei sale, Romica, Parpanghel calatoreste prin rai si infern dupa modelul lui Dante din “Divina Comedie”. Raiul este prezentat prin raportare la lumea obisnuita. Parpanghel contureaza imaginea unei lumi desavarsite. Raiul este “ gradina desfatata”, asezata intre cer si pamant. Timpul nu curge ci e mereu “primavara mangaioasa”, cu zile senine, cu adieri de “vanticele dragalase, line”, cu triluri de “pasarele caudate”.

Imaginile sunt cele din iconografia populara si din picture naiva. Raiul este un loc al desfatarilor gastronomice. Elementele naturii sunt inlocuite de elemente ce tin de universul culinar. Astfel in rai curg rauri de lapte, izvoare de rachiu, dealurile si coastele sunt “da cas, da branza si da slanina”, mutii si stancile “tot da zahar, stafide, smochine”. Iar in copaci “spanzura covrigi, turte, colaci”. Visul culinar e o intrupare a lipsurilor tiganilor care sufera permanent de foame.

Tabloul este o descriere subiectiva, sistematica, dinspre general spre particular, prin gradatie ascententa.

In epoca moderna, fantasticul a fost completat de elemente stiintifice, cu scopul de a explora “campul posibilului asa cum ne permite sa-l intezarim stiinta”. Literatura S.F. exploreaza lumi necunoscute, prevede cu mijloace stiintifice, confirmate sau nu, viitorul, propune calatorii in timp.

“In roadele unei diplomatii chibzuite” intalnim ceea ce Florin Manolescu numeste “S.F. exigent si grav, o literature a celor mai importante probleme ale omului”.

Actiunea se petrece pe o planeta numita “Arcadia” nume cu semnificatie simbolica. Taram al fericirii, in lumea antica, Arcadia viitorului e un loc al desavarsirii finite. Arcadienii sunt evoluati din punct de vedere al tehnologiei eradicand maladii severe, producand “filme tactile si simfonii chinestezice”. Totodata toti erau “telepati”, adica isi puteau comunica si citi gandurile. Se sugereaza astfel o lume sincera, incapabila sa disimuleze. De asemenea, arcadeienii “erau fapturni integral simetrice”, aveau doua fete, “doua perechi de nasuri, doua guri si patru calote cerebrale absolute simetrice”. Se sugereaza prin aceasta ca erau fapturni perfecte, in armonie cu ele insele si cu lumea in care traiau. Portretul lor e realizat prin comparative cu lumea oamenilor. Aprecierea comparative are rolul de a impune cititorului un model al perfectiunii fiintei la care sa mediteze. Primeaza perfectiunea interioara ca un ideal propus spre meditatie.

Fantasticul “imbraca” forma basmului in creatia literara “Poveste fara sfarsit”. Aici fantasticul se impleteste cu elemente ale mitului. Tanarului copil, Christian ii este pusa in carca misiunea de a salva Fantazia, taramul in care traiesc zane si alte fiinte supra naturale. Atreiu trece prin multe peripetii, insa in final el afla solutia miraculoasa pentru salvarea planetei.

Aceasta cautare a copilului seamana cu drumul initiatic pe care eroul de basm trebuie sa-l parcurga pentru a se desavarsi ca fiinta umana.

Textul contine si insertii ale fantasticului: prezenta unei planete, populate de fiinte caudate, diferita de planeta Pamant care odata cu imbolnavirea Craiesei-Copile incepe sa fie “roasa” de o forta malefica. Astfel, in “Poveste fara sfarsit” fantasticul imbraca alta forma: nu mai este forta nestapanita, “iruptia insolita” asa cum spune Roger Caillois, ci este elemental care aduce ineditul in text, elemental care transforma basmul intr-o opera ce apartine literaturii moderne. Fantasticul apare in postura elementului benefic, caci “totul e bine, atunci cand se termina cu bine”.

“Cartea de bucate” a Simonei Popescu si proza “Camera fantastica” a lui Nicolae Manolescu nu sunt scrieri propriu-zis fantastice. Este vorba despre scrieri in care asigura lumii obisnuite se proiecteaza o memorie culturala si afectiva prin care cotidianul este innobilat. Astfel Simona Popescu face din lumea mancarurilor o lume ce aminteste de “Divina Comedie” a lui Dante (infern, paradis). Consemnarea unor retete si a unor menu-uri se adreseaza atat specialistilor in gastronomie cat si celor care stiu sa simta dincolo de aparente. Lumea bucatelor este pusa in relatie cu simturile, cu anumite comportamente. Trecerea de la sensul literal la cel literar se realizeaza prin metaforizare (utilizarea unor termini din domeniul culinar: smulgere, jumulit, strivit, oparit, jupuit, etc, care adaptati la context capata un alt sens).

Nicolae Manolescu isi aminteste de o intamplare din copilarie. Intr-o camera misterioasa a surorii bunicii sale, copilul descopera intr-un dulap o ascunzatoare in care se afla un caiet. Intamplarea capata proportiile unei aventuri, mai ales sub impresia cartilor lui Jules Verne. Ca si eroii lui Jules Verne, copilul se simte atras de aventura, dar mai ales de “spatiile secrete ale imaginatiei”.

Variata si tulburatoare, literatura fantastica propune o calatorie initiatica in alte lumi sau in abisul interior. Scrierile fantastice deschid o poarta catre un univers paralel, tulburata de imposibilitatea de cunoastere si de luat in stapanire.